

-29-

Γ. Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1967

III

ΠΙΝΑΞ ΣΥΓΚΡΙΣΕΩΣ ΛΗΚΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Οί πίνακες τοῦ παραρτήματος II ἀπεικονίζουν στατιστικὰς ἀντιστοιχίας τῆς ληκτικῆς μορφῆς τῶν λέξεων τριῶν διαφόρων γλωσσῶν, ἑλληνικῆς, γαλλικῆς, ἰταλικῆς. Ἐπιχειρεῖται νῦν ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς σύγκρισις, ἡ ὁποία ἀντιπαραβάλλει δύο φάσεις τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς, τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν σύγχρονον, ἐρευνῶσα στατιστικῶς τὴν ἔκτασιν τῶν βασικωτέρων κοινῶν ληκτικῶν συστημάτων δομῆς τῆς ἑλληνικῆς κατὰ τὰς δύο συγκρινομένας περιόδους.

Ἡ κατ' ἀντιπαραβολὴν ἀρχαίας καὶ νέας ἑλληνικῆς θεώρησις τῆς γλωσσικῆς παραδόσεως εἶναι ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρουσα καὶ διδακτικῆ, παρέχει δὲ ὑλικὸν πρὸς συναγωγὴν συμπερασμάτων ἐπὶ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας ἐνὸς κατ' ἐξοχὴν κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ φαινομένου ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα.

Ἡ γοργὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν γεννᾷ διαρκῶς τὴν ἀνάγκην δημιουργίας πλήθους νέων λέξεων καὶ ὄρων, ἐκφραστικῶν τῶν ἀντιστοιχῶν ἐννοιῶν τοῦ ἐν ἐξελίξει πολιτισμοῦ τῆς εποχῆς μας, ἐπιτυγχανομένης ὡς ἐκ τούτου ὄχι μόνον τῆς ἐπιβιώσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως ὄλων ἐκείνων τῶν συστημάτων τῆς γλώσσης, τὰ ὁποῖα ἐξέφρασαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπιτυχῶς πολιτιστικὰς ἐννοίας γνωστὰς καὶ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Τοῦτο καθίσταται σαφές ἐκ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος: Ἐκ τῆς μακρᾶς χρονικῆς περιόδου, ποὺ χαρακτηρίζομεν συνήθως ὡς ἀρχαίαν, παρεδόθησαν 171 λέξεις εἰς -λογία (*ἀνθολογία, γενεαλογία, εἰκονολογία, θεολογία, ξεολογία, σκοτεινολογία, φυσιολογία κλπ.*). Εἶναι πιθανὸν βεβαίως νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μὴ παραδοθεῖσαι, ἀλλὰ γενικῶς δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατέχομεν ἱκανοποιητικὴν πληρότητα τοῦ συστήματος. Ἡ νέα ἑλληνικὴ, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιχειρουμένης εἰς τὸ παρὸν παράρτημα ἐρεῦνης, διετήρησε μὲν ἀπὸ τὰς παραδοθείσας 171 λέξεις τὰς 93, ἀλλ' ἐδημιούργησεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν 249 ἀκόμη, καλύπτουσα οὕτω τὰς διαρκῶς προκυπτούσας ἀνάγκας. Εἰς τὰς 171 λέξεις τῆς ἀρχαίας ἀντιστοιχοῦν 342 τῆς νέας, ἤτοι διπλάσιαι, ἀλλ' ἡ σχέσις 1:2 ποὺ ἔχομεν εἶναι φαινομενικῆ. Εἰς τὴν πραγματικότητά ἡ νέα ἑλληνικὴ, ἀριθμοῦσα σήμερον 342 λέξεις εἰς -λογία, ἐτετραπλασίασε περίπου τὸν ἀριθμὸν τῶν κληρονομηθεισῶν λέξεων τοῦ ἀρχαίου συστήματος.

Ἀνάλογα στοιχεῖα προκύπτουν ἐκ τῆς ἐρεῦνης καὶ πολλῶν ἄλλων τερμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχει κληρονομήσει καὶ συνεχίζει ἡ νέα ἑλληνικὴ, ὅπως τὰ -ἀρχης, -γραφία, -ειδής, -ικός, -μετρία, -νομία, -ουργία, -πάθεια, -ποιός, -σκοπία, -τομία, -φάγος, -ώδης κ. ἄ.

Ίδιαιτέρως χαρακτηριστικά και αποδεικτικά της άδιασπαστου ενότητας αρχαίας και νέας γλώσσας και της ζωτικότητας τών συστημάτων είναι, μεταξύ άλλων, τὰ ἐξῆς συγκριτικά στοιχεία ¹:

	Ἀρχαίαι	Νέαι	Παραδοθεῖσαι	Νεόπλαστοι
1. -γραφία	77	200	31	169
2. -λογία	171	342	93	249
3. -μηνία	22	71	10	61
4. -μετρία	20	62	7	55
5. -τομία	39	61	20	41

Ἡ σύγκρισις πού ἐπιχειρεῖται εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἀποδεικνύει ὅτι κληρονομηθέντα παραγωγικά συστήματα ὡς τὰ συγκρινόμενα, ὄχι μόνον διατηροῦν τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἐμφανίζουν εἰς τὴν σύγχρονον γλώσσαν μεγάλην αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραδειγμάτων πού ἀνήκουν εἰς τὰ συστήματα αὐτά.

Τὰ ἐν λόγω συστήματα, ὡς καὶ πλῆθος ἄλλων, ἔχουν ἀποκτήσει σήμερον διεθνή χρῆσιν, εἰσαχθέντα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ὡς δάνεια εἰς τὰς πολιτιστικὰς γλώσσας καὶ διαρκῶς αὐξανόμενα εἰς ἀριθμὸν παραδειγμάτων, δηλωτικῶν κυρίως ὄρων πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοιούτων καὶ ἀναλόγων στοιχείων δημιουργεῖται μέγας ἀριθμὸς λέξεων τοῦ διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ λεξιλογίου καὶ διαδίδεται μετ' εὐχερείας ἀπὸ γλώσσας εἰς γλώσσαν, καθισταμένης οὕτω τῆς ἐλληνικῆς διεθνοῦς γλώσσας τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ὄλου τοῦ κόσμου. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ζωτικότης τῶν συστημάτων, ὥστε εἶναι δυνατόν καὶ σύνηθες εἰς πλείστας γλώσσας νὰ δημιουργοῦνται διαρκῶς νέα λέξεις, ἐλληνικῆς κυρίως, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐλληνικῆς ἀρχῆς, μὲ ἐλληνικά πρῶτα ἢ δεύτερα συνθετικά ἢ μὲ ἐλληνικὰς καταλήξεις. Μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν λέξεων αὐτῶν εἰσέρχονται ἐν εἴδει ἀντιδανείων εἰς τὴν γλώσσαν μας, ὅπου αἱ ἐλληνικῆς ἀρχῆς γίνονται ἀπόδεκται καὶ αἰσθηταὶ ὡς γηγενῆ γλωσσικὰ στοιχεία.

Τὰ κυκλοφορούμενα ἀντίστροφα λεξικά διαφόρων γλωσσῶν, αὐξανόμενα διαρκῶς, εὐχεραίνουν τὴν σύγκρισιν τῶν χρησιμοποιουμένων διεθνῶς ἐλληνικῶν αὐτῶν στοιχείων καὶ τὴν συναγωγὴν πολυτίμων συμπερα-

1) Βάσιν συγκρίσεως τῶν συστημάτων ἀπετέλεσαν διὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν τὸ Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τῶν Kretschmer - Locker, διὰ δὲ τὴν νέαν τὸ ὕλικόν τοῦ παρόντος λεξικοῦ. Τὸ λεξικὸν τῶν Buck - Petersen : A Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives, ἐλάβομεν μόνον ἐπικουρικῶς ὑπ' ὄσιν κατὰ τὴν σύγκρισιν, διότι τοῦτο ἔχει συνταχθῆ κατ' εἰδικὸν τρόπον καὶ ἐξυπηρετεῖ εἰδικούς σκοπούς, μὴ δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς ἐκ τῆς συνθέσεώς του, πρὸς τοιοῦτου εἶδους συγκρίσεις.

σμάτων. Διανοίγεται τοιουτοτρόπως νέος τομεὺς ἐρεύνης τῆς ἑλληνικῆς, ἥτοι ἡ ἐξήτασις τῆς διεθνoῦς αὐτῆς προβολῆς καὶ χρήσεως, ἡ ὁποία, ὅπως προβλέπομεν, θὰ καλλιεργηθῆ ἐντατικῶς εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον.

Δείγματος χάριν συγκρίνονται εἰς τὸν πίνακα πού ἀκολουθεῖ τὰ καὶ ἀνωτέρω χρησιμοποιηθέντα τέρματα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τῆς γαλλικῆς, ἰταλικῆς, ρουμανικῆς, ρωσικῆς καὶ σερβοκροατικῆς γλώσσης :

	Ν. Ἑλ- ληνική			Γαλλική			Ἰταλική			Ρουμανική			Ρωσική			Σερβοκροατική		
	Σύνολον	Σύν.	Κοινά	Διάφ.	Σύν.	Κοινά	Διάφ.	Σύν.	Κοινά	Διάφ.	Σύν.	Κοινά	Διάφ.	Σύν.	Κοινά	Διάφ.		
ἄλγια	200	72	55	17	76	60	16	88	67	24	75	58	17	114	69	45		
ἄλγια	342	111	83	28	130	91	39	146	102	44	144	98	46	212	128	84		
ἄλγια	71	17	12	5	14	10	4	34	14	20	19	14	5	27	16	11		
ἄλγια	62	26	17	9	24	15	9	37	18	19	28	17	11	29	15	14		
ἄλγια	61	18	11	7	16	11	5	16	7	9	11	9	5	22	12	10		

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου πιστοῦνται ἀριθμητικῶς τὰ ἐξῆς :

α) Ἡ πλοῦσία ἀντιπροσώπευσις καὶ ἡ παραγωγικὴ δύναμις τῶν συστημάτων εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ σύγκρισιν γλώσσας.

β) Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν κοινῶν λέξεων, ὅστις ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς προελεύσεως πλείστων ἐξ αὐτῶν.

γ) Ὁ καταφανῶς ὑπερέχων τῶν ξένων γλωσσῶν ἀριθμὸς τῶν παραδειγμάτων τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς, ὀφειλόμενος εἰς τὴν ἀδιάκοπον παράδοσιν ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν εὐχέρειαν μεθ' ἧς ἡ νέα ἑλληνικὴ ἀποδέχεται καὶ ἀφομοιώνει τὰς διεθνῶς δημιουργουμένας ἑλληνικὰς λέξεις.

Τὸ ὕλικόν τοῦ παρόντος παραρτήματος κατετάχθη εἰς δύο κεφάλαια εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ παράθεσις ὁμοειδεστέρων στοιχείων.

Τὸ α' κεφάλαιον περιλαμβάνει σύνθετα μὲ β' συνθετικὸν αὐτοτελεῆ λέξιν, οἷον ἀγωγή, ἀλλαγῆ, ἀνθρωπος, βίος, γάλα, γνώστης, δείκτης, δρόμος, θήκη, κόπος, λόγος, μέτρον, πέτρα, ποιήσις, σκοπός, σπόρος, τόπος, φόρος κλπ.

Τὸ β' κεφάλαιον περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι γενικῶς ἀνομάσαμεν μὲ τὸν ὄρον «τέρματα», ὃ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα πρὸς προσδιορισμὸν τῶν λοιπῶν πλὴν τῶν εἰς τὸ α' κεφάλαιον περιληφθέντων συστημάτων, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται περὶ τὸ τέλος τῆς λέξεως, ἀποτελοῦντα, τρόπον τινά, τὸ τέρμα αὐτῆς. Εἰς τὸ κεφάλαιον τούτο συγκρίνονται γενικῶς αἱ ἀπλαὶ ἢ παραγωγικαὶ καταλήξεις, τὰ παραγωγικὰ ἢ σχηματιστικὰ ἐπιθήματα, τὰ ποικίλα μορφήματα καὶ τὰ β' συνθετικὰ ἐκεῖνα πού δὲν ἀπαντοῦν ὡς αὐτοτελεῖς λέξεις, τουλάχιστον εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς γλώσσης. Τοιαῦτα εἶναι π.χ. τὰ : -αλγία, -αλέος, -γράφος, -εια, -ετης, -ιμος, -κτόρος, -ληπτος, -μαχία, -μορφος, -νοια, -ουργος, -πάθεια, -ποιός, -πώλης, -σύνη, -τρια, -φανής, -χρωμος, -ώδης, -ωπός κλπ.

Εἰς τε τὸ α' καὶ τὸ β' κεφάλαιον παρελήφθησαν πρὸς σύγκρισιν μόνον τὰ συστήματα ἐκεῖνα, ποὺ ἀντιπροσωπεύονται, εἰς τὴν νέαν ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν, διὰ πέντε (5) τοῦλάχιστον παραδειγμάτων. Ἐκρίθη δὲ ἀναγκαῖον νὰ μὴ χωρήσωμεν εἰς σύγκρισιν κοινοτέρων καταλήξεων, οἷον -ος, -α, -ις, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγικὴ δύναμις καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς παραδειγμάτων εἶναι τόσον ἐμφανῆ εἰς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν γλῶσσαν, ὥστε σύγκρισις τυχόν καὶ ἀντιπαραβολὴ νὰ μὴ ἐξυπηρετῇ ἄμεσον ἐπιστημονικὴν σκοπιμότητα. Τέλος ἡ σύγκρισις δὲν ἐπεξετάθη εἰς τὸν χῶρον τοῦ ρήματος καὶ τοῦ ἐπιρρήματος ὡς καὶ εἰς μερικὰ ἐπὶ μέρους συστήματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ μορφολογικὴ διαφοροποίησις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἄμεσον σύγκρισιν πρὸς ἄλληλα ἢ ἡ καταχώρισις εἰς τὰ ἀντίστοιχα ἀντίστροφα λεξικά ἀρχαίας καὶ νέας ἐγένετο βάσει διαφορετικῶν ἀρχῶν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισις.

Εἰς ἕκαστον κεφάλαιον παρέχονται τὰ ἐξῆς στοιχεῖα :

1. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἕκαστον σύστημα εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν («ἀρχαῖαι»).

2. Ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς λέξεων τοῦ συστήματος εἰς τὴν νέαν («νέαι»). Τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ὑπάρχουν δύο ὑποδιαιρέσεις, ἐξ ὧν ἡ πρώτη δεικνύει πόσαι ἐκ τῶν λέξεων ἔχουν παραδοθῆ, ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας («παραδοθεῖσαι»), καὶ πόσαι — αἱ ὑπολειπόμεναι — ἀποτελοῦν δημιουργίας τῆς νέας ἑλληνικῆς («νεόπλαστοι»).

Ἡ δι' ἀντιπαραβολῆς τῶν συστημάτων ἀρχαίας καὶ νέας συγκρότησις στατιστικῶν πινάκων γεννᾷ ποικίλας δυσχερείας. Εἰς τὰ συστήματα ταῦτα τὰ ὄρια καταλήξεως, ἐπιθήματος καὶ θέματος, κατὰ πρῶτον λόγον, ἐπιθήματος καὶ β' συνθετικοῦ, κατὰ δεύτερον, πολλακίς συγχέονται¹. Ἐνεκα τούτου ἐχωρήσαμεν βασικῶς εἰς ὑπολογισμὸν τῶν παραδειγμάτων ἐκείνων, εἰς τὰ ὅποια πιστοῦται σαφῶς ἡ ὑπαρξίς τῆς α' ἢ β' καταλήξεως ἢ ἐπιθήματος. Οὕτως, ἐνῶ οἱ Buck-Petersen προκαιμένου λ.χ. περὶ τοῦ ἐπιθήματος -μος καταχωρίζουν ὁμοῦ καὶ ὑπολογίζουν πάντα τὰ εἰς τὸ τρίγραμμα -μος λήγοντα παραδείγματα, ἤτοι καὶ τὰ γάμ-ος, δόμ-ος, δρομ-ος, νόμ-ος, τρόμ-ος κλπ. (κυρίως διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν πρακτικῶς τοὺς ἐπιγραφικοὺς καὶ ἄλλους, ὡς ἐξηγοῦν οἱ ἴδιοι)², ἡμεῖς ἐχωρίσαμεν τὰ παραδείγματα εἰς τὰ ὅποια πρόκειται σαφῶς τὸ ἐπίθημα τοῦτο, καὶ εὔρομεν λ.χ. μὲ τὸ ἐπίθημα -μός εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν 1598 λέξεις, εἰς δὲ τὴν νέαν 1845 (ἐξ ὧν 459 παραδοθεῖσας καὶ 1386 νέας).

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν πινάκων ἠκολουθήθησαν αἱ ἐξῆς γενικώτεραι ἀρχαί :

1. Ἡ σύγκρισις ἐστηρίχθη ἐπὶ μορφολογικῆς καὶ ἐτυμολογικῆς βάσεως, ἐγένετο δὲ ἐπὶ ὁμοειδῶν γραμματικῶν στοιχείων. Οὕτω λ.χ. κατὰ τὴν σύγ-

1) Πβ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα, Β' 310 καὶ Γ' 234, 304 κέξ. Ὡσαύτως A. Debrunner, Griechische Wortbildungslehre, σ. 4.

2) Ἐνθα ἀνατ. σ. V καὶ 184 κέξ.

κρισιν τοῦ *ρίζα* δὲν ὑπελογίσθησαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνθέτων τῆς λέξεως τὸ ἐπίρρημα *κατάρριζα*, ὡς ἄλλο μέρος τοῦ λόγου, ἢ τὸ κατὰ πληθυντικὸν μόνον εὐχρηστοῖν οὐσιαστικὸν τὰ *βολβόρριζα*, ὡς ἄλλου γένους καὶ ἀριθμοῦ.

2. Ὅσακις δύο ἢ περισσότερα ἐκ τῶν συγκρινομένων παραδειγμάτων ἐμφανίζουσι ἀπλήν *φωνητικὴν* ἢ *τονικὴν* διαφορὰν ταῦτα ὑπολογίζονται ὡς ἓν. Τοῦτο συμβαίνει π.χ. προκειμένου περὶ τῶν : *ἀδελφός* - *ἀδερφός*, *αὐτοεργεῖα* - *αὐτεργεῖα*, *ψευδοβοήθεια* - *ψευτοβοήθεια*, *συνεταῖρος* - *συνέταιρος*, *ιατρός* - *γιατρός*, *πλήμυρα* - *πλημύρα* κλπ. Ὅσακις ὁμοῦ πρόκειται περὶ μορφολογικῆς ἢ ἄλλης σημαντικῆς διαφορᾶς, οἱ τύποι ὑπολογίζονται κεχωρισμένως : *αἰμοστασία* : *αἵματοστασία*, *ζωοφόρος* : *ζωηφόρος*, *ὕδρογραφικός* : *ὕδατογραφικός*, *αἰγοβοσκός* : *γυδοβοσκός*, *λυσιτόκος* : *λυσίτοκος*, *πρωτότοκος* : *πρωτότοκος* κλπ.

3. Ἐνίοτε, ἔνεκα τῆς διαφορᾶς λογίας καὶ λαϊκωτέρας φωνητικῆς (κτ-χτ, πτ-φτ, χθ-χτ κλπ.) καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς τεχνικῆς τῶν ἀντιστροφῶν λεξικῶν, συμβαίνει νὰ διασπᾶται ἡ ἐνότης λογίων καὶ δηλωδεστέρων λέξεων (παραδειγμάτων), αἱ ὁποῖαι ἀνήκουσι εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα. Οὕτω λ.χ. εἰς τὸ σύστημα τῶν συνθέτων μετὰ τοῦ *κλέπτης* (σ. 294β) μὲ -πτ-, δὲν θὰ ἀνεύρη ὁ ἀναγνώστης σύνθετα μετὰ τοῦ *κλέπτης*, οἷον *ἀλογοκλέπτης*, *γδοκλέπτης*, *καρδιοκλέπτης* κλπ., τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν τηρουμένην ἀντιστροφὸν ἀλφαβητικὴν τάξιν ἔχουσι καταχωρισθῆ εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ λεξικοῦ (σ. 296γ). Ταῦτα πάντα, διὰ τὴν κοινὴν ἑτυμολογικὴν των βάσιν, συνυπελογίσθησαν κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν συστημάτων.

4. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ σημαντικὸν ἀριθμὸν συστημάτων, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζουσι διαφορᾶς περὶ τὸν τονισμόν. Οὕτως ἔχομεν τὰ : -*θυμία* (*ἐπιθυμία*) : -*θυμιά* (*ἀποθυμία*), -*ψυχία* (*μεγαλοψυχία*) : -*ψυχιά* (*πονοψυχία*) καὶ τὰ σύνθετα, λέξεων οἷον : *κακός* : -*κακος* (*ἄκακος*), *θυμός* : -*θυμος* (*πρόθυμος*) κλπ. Ταῦτα καὶ τὰ ὁμοία πολλὰς πολλάκις ἀπέχοντα σελίδας εἰς τὸ σῶμα τοῦ λεξικοῦ συνυπελογίσθησαν κατὰ τὴν σύγκρισιν. Ὅσακις πρόκειται περὶ τερμάτων, κατεχωρίσθη ὡς λῆμμα ὁ ἄτονος τύπος : -*θυμία* : *θυμιά*, λῆμμα -*θυμία*, -*εργός* : -*εργος*, λῆμμα -*εργος* κ.ο.κ., ἄλλως ἢ ἀρχικῆ (αὐτοτελῆς) λέξις : *κακός*, *θυμός* κλπ.

5. Κατὰ τὴν ληματογράφησιν τῶν συγκρινομένων συστημάτων εἰς τοὺς πίνακας ἐλήφθη βασικῶς ὑπ' ὅσιν ὁ τύπος, ὅστις χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν. Οὕτω λ.χ. ἡ λέξις *φοβία*, ἐν χρήσει εἰς τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν, κατεχωρίσθη εἰς τὰς αὐτοτελεῖς λέξεις (α' κεφάλαιον), μολοντί δὲν παρεδόθη ὡς αὐτοτελῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας.

6. Εἰς τὰς περιπτώσεις ποὺ θπάρχει διάφορος γραφὴ λόγῳ τῆς διαφορῆς παραγωγῆς ὡς π.χ. *πορεία* : *πεζοπορία*, *δουλεία* : *ἐθελοδουλία*, συνυπολογίζομεν τὰ παραδείγματα κλείοντες ἐντὸς παρενθέσεως τὸ γράμμα κατὰ τὸ ὁποῖον διαφέρουσι. Οὕτω γράφομεν *δουλ(ε)ία* συνυπολογίζοντες καὶ τὰ παρασύνθετα *ἐθελοδουλία* κλπ. ἀναλόγως.

7. Τέρματα καὶ καταλήξεις περιελήφθησαν ὁμοῦ εἰς τὸ β' κεφάλαιον,

διότι λειτουργικῶς δὲν χωρίζονται. Ἐν τούτοις ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν γὰ διακρίνωμεν δι' ἰδίαν τυπογραφικῶν στοιχείων (ἡμίμαυρα) τὰς καταλήξεις ἀπὸ τῶν τερμάτων. Ὡς προκύπτει δὲ καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος, τέρματα καὶ καταλήξεις ὑπελογίσθησαν κεχωρισμένως κατὰ τὴν συναγωγὴν τῶν συμπερασμάτων.

Ἡ σημασία τῶν πινάκων συγκρίσεως συστημάτων ἀρχαίας καὶ νέας γλώσσης εἶναι προφανῆς καὶ ἰδιαζούσης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἔρευναν. Διὰ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα παρέχονται ἐνταῦθα (ὡς ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς ὅλης ὑφῆς τοῦ λεξικοῦ) ἐπιβεβαιοῦται νῦν καὶ στατιστικῶς ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία τοῦ Γ. Χατζιδάκι καὶ τῆς σχολῆς του, περὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας τῆς ἑλληνικῆς γλωσσικῆς παραδόσεως.

Ἡ νέα ἑλληνικὴ ὄχι μόνον διατηρεῖ ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσει ἔτι περαιτέρω τὴν κληρονομηθεῖσαν δύναμιν συνθέσεως, διὰ δὲ τῆς ἐπιδόσεως πλείστων ἐκ τῶν παραδεδομένων συστημάτων πλουτίζει τοὺς ἐκφραστικούς αὐτῆς τρόπους, περιάγουσα πολλάκις εἰς ἀμηχανίαν τὸν ἔρευνητὴν, μὴ δυνάμενον νὰ χωρίσῃ τὰ νέα ἀπὸ τῶν ἀρχαίων.

Συγκεκριμένως ἀποδεικνύεται μὲ τὰ ἀδιάψευστα στοιχεῖα τῶν ἀριθμῶν, ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ θησαυροῦ ἀρχαίας καὶ νέας γλώσσης ἐντάσσεται εἰς κοινὰ μορφολογικά, παραγωγικά, ἔτυμολογικά καὶ σημασιολογικά συστήματα. Τοῦτο ἀπεικονίζεται σαφῶς εἰς τὸν ἀκόλουθον πίνακα :

	Ἀρχαία	Νέα	Παραδοθεῖσαι	Νεόπλαστοι
Συντιθέμεναι Λέξεις	13.597	11.758	4.649	7.109
Τέρματα	15.041	10.336	4.206	6.130
Καταλήξεις	31.383	22.802	7.105	15.697

Τέλος πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἀντιπαραβαλλόμενα στοιχεῖα ἀντιπροσωπεύουν μὲν σημαντικὸν ἀριθμὸν τοῦ λεξιλογίου ἀμφοτέρων τῶν περιόδων, ἀλλὰ δὲν ἀπεικονίζουν πλήρως τὴν πραγματικότητα, διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω (σ. 735) ἐλέχθη, εἰς τοὺς παρόντας πίνακας δὲν συγκρίνονται τὰ συστήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύονται δι' ὀλιγωτέρων τῶν 5 παραδειγμάτων. Εἶναι προφανές ὅτι τὰ μικρότερα συστήματα καὶ αἱ μεμονωμένοι κοινὰ λέξεις, ποὺ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, ἀξάνουν κατὰ πολὺ τὸ ποσοστὸν συγκρίσεως.

ό, ή ελλειψοειδής
 γυψοειδής
 ωσοειδής
 ζωσοειδής
 δυσειδής
 ευειδής
 πολυειδής

 άφειδής
 πολυσχιδής
 ό δανδής

 ό, ή επικερδής
 άνεπικερδής
 φιλοκερδής
 αφιλοκερδής
 αίσχροκερδής
 πολυκερδής

 ψευδής
 άψευδής 377

 άδεής
 περιδεής
 ενδεής
 άνενδεής
 ψοφοδεής

 άνηλεής
 άκληής
 περικλεής
 ευκλεής
 τρισευκλεής 10

 ό χαλβατζής
 σοβατζής
 σουβατζής
 καβγατζής
 φορτηγατζής
 μπογιατζής
 παλιατζής
 πλακατζής
 ψιλικατζής
 στραγαλατζής
 σουβλατζής
 ρεκλαματζής
 έτοιματζής

ό λουκουματζής
 πεθαμενατζής
 λατερνατζής
 τζαμπατζής
 φορατζής
 λυρατζής
 φηγουρατζής
 πατσατζής
 χωρατατζής
 μπετατζής
 κομιτατζής
 παγωτατζής
 γιαφατζής
 χατζής
 τενκετζής
 καφετζής
 καλαιτζής
 βιολιτζής
 τζαμιτζής
 γεμιτζής
 γιαπιτζής
 σαλεπιτζής
 λασπιτζής
 άεριτζής
 άσπριτζής
 καλαμποριτζής
 χιμπαντζής
 φαναρτζής
 καταφερατζής
 κουλουρατζής 43

 ό, ή άβαθής
 άμετροβαθής
 ίσοβαθής
 άνισοβαθής

 άμαθής
 ήμιμαθής
 άρτιμαθής
 όψιμαθής
 όλιγομαθής
 άρχαιομαθής
 τουρκομαθής
 ίταλομαθής
 άγγλομαθής
 φιλομαθής
 άφιλομαθής

ό, ή γαλλομαθής
 νομομαθής
 γερμανομαθής
 έλληνομαθής
 λατινομαθής
 γλωσσομαθής
 άυτομαθής
 δυσιαθής
 εύμαθής
 πολυμαθής
 ευρυμαθής
 ταχυμαθής

 άπαθής
 περιπαθής
 άντιπαθής
 έμπαθής
 συμπαθής
 άσυμπαθής
 άκριδοπαθής
 ωραιοπαθής
 ιδιοπαθής
 καρδιοπαθής
 ήφαιστειοπαθής
 ανάζιοπαθής
 όμοιοπαθής
 μετριοπαθής
 μυστικοπαθής
 αλληλοπαθής
 πολεμοπαθής
 σεισμοπαθής
 τετρανοπαθής
 άδενοπαθής
 φρενοπαθής
 σκληροπαθής
 καρκίνοπαθής
 ήδονοπαθής
 δαιμονοπαθής
 δευτεροπαθής
 νευροπαθής
 πλημυροπαθής
 πυροπαθής
 ήτοπαθής
 άυτοπαθής
 ταυτοπαθής
 έρωτοπαθής
 ψυχοπαθής